

TACİKİSTAN ÜLKE RAPORU

TÜRKİYE TOHUMCULAR BİRLİĞİ

NİSAN-2023

1. GENEL BİLGİLER.....	4
1.1.Künye.....	4
1.2.Coğrafi Konum ve İklim.....	4
1.3.Doğal Kaynaklar ve Çevre.....	5
1.4. Siyasi ve İdari Yapı.....	5
1.5.Nüfus ve İşgücü Yapısı.....	6
2.GENEL EKONOMİK DURUM.....	6
2.1.Temel Ekonomik Göstergeler.....	6
2.2. Doğrudan Yabancı Yatırımlar.....	7
2.2.1.Doğrudan Yabancı Yatırımların Görünümü.....	7
2.2.2 Serbest Bölgeler).....	8
2.2.3.Şirket Kuruluşu ve İş Yapma İle İlgili Bilgiler.....	8
3. SEKTÖRLER.....	9
3.1.Tarım ve Hayvancılık.....	9
3.1.1. Tohumculuk.....	10
3.2. Sanayi	12
3.3.Madencilik	12
3.4. Müteahhitlik Hizmetleri	12
3.5. Bankacılık	12
3.6. Hizmetler Sektörü.....	13
3.7.Enerji	13
3.8.Ulaşım ve Telekomünikasyon.....	13
3.9.Turizm.....	13
4.TİCARET.....	14
4.1.Genel Durum.....	14
4.2.Türkiye ile Ticaret.....	16
4.2.1.Genel Durum.....	16
4.2.2. İki Ülke Arasında Anlaşma ve Protokoller.....	17
4.2.3. Türkiye- Tacikistan Yatırım İlişkileri.....	17
4.2.4. İki Ülke Arasındaki Ticarete Yaşanan Sorunlar.....	18
4.2.5. İşbirliği İmkânları.....	19
4.3. Dış Ticaret Politikası Ve Uygulamaları.....	19
4.3.1. Dış Ticaret Mevzuatı (İthalat Rejimi, İhracat Rejimi).....	19
4.3.2. Gümrük Vergileri	20
4.3.3. İç Vergiler ve Oranları	20
4.3.4.Ürün Standartları ile İlgili Uygulamalar.....	21
4.3.5.Teknik Engeller.....	21
5.PAZAR DURUMU	21
5.1. Ülkenin Güçlü ve Zayıf Yönleri ile Fırsatlar ve Tehditler	21
5.2.Dağıtım Kanalları.....	22
5.3. Tüketici Tercihleri	22
5.4. Ambalaj, Paketleme ve Etiketleme	22

5.5. Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları	22
5.6. İş Adamlarının Pazarda Dikkat Etmesi Gereken Hususlar.....	23
5.7. Covid-19 İle İlgili Gelişmeler.....	24

1.GENEL BİLGİLER

1.1.Künye

Resmi Adı	Tacikistan Cumhuriyeti
Yönetim Şekli	Başkanlık Sistemi
Devlet (ve Hükümet) Başkanı	İmamali Rahman (1994)
Parlamento	Yüksek Meclis (iki kanatlıdır.)
Bağımsızlık Yılı	9 Eylül 1991 (SSCB'den)
Nüfus	9.836.000 (IMF, 2022 Tahmini)
Resmi Dili	Tacikçe (Rusça da yaygın konuşulmaktadır)
Din	Halkın büyük çoğunluğu Müslüman olup, Hristiyan, Ortodoks ve diğer dinlere mensup azınlıklar vardır.
Etnik Yapı	Tacik (%84), Özbek (%14), Rus (%2)
Başkent	Duşanbe
Başlıca Şehirleri	Duşanbe, Murgob, Khorugh, Tursunzade, Khojand
Sınır Komşuları:	Tacikistan doğuda Çin, güneyde Afganistan, batı ve kuzeyde Özbekistan ve Kırgızistan'la komşudur.
Yüzölçümü	141.380 km ²
GSYİH (Milyon \$)	7.820 (IMF, 2022 Tahmini)
KBGSYİH (\$)	795 (IMF, 2022 Tahmini)
Büyüme Oranı (%)	2,50 (IMF, 2022 Tahmini)
Para Birimi	Tacikistan Somonisi (TJS) (1 TJS= 1,76 Türk Lirası)
Üyesi Olduğu Uluslararası Kuruluşlar	IMF, Dünya Bankası, ILO, FAO, WHO, WIPO, DTÖ (gözlemci) Birleşmiş Milletler, İslam İşbirliği Teşkilatı, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, Bağımsız Devletler Topluluğu, Ortak Güvenlik Antlaşması Örgütü, Şanhay İşbirliği Örgütü, Avrasya Ekonomik Topluluğu

1.2.Coğrafi Konum ve İklim

Orta Asya ülkesi olan Tacikistan'ın kara komşuları kuzeyde Kırgızistan, doğusunda Çin, güneyinde Afganistan ve batısında Özbekistan'dır. Tacikistan toprakları Asya'nın dağlık iç kesimlerinde yer alır ve topraklarının %93'ü dağlıktır. Orta Asya bölgesinin en küçük ülkesidir. Denize çıkışı bulunmamaktadır.

Tacikistan'da sert karasal iklim hüküm sürer. Yazlar çok sıcak ve kurak geçer. Yağış miktarı genelde düşüktür. Dağlık bölgelerde kışlar çok soğuk olup, sıcaklığın zaman zaman -46°C'ye düştüğü görülür. Dağlık bölgeler vâdilere nazaran daha az yağış alır.

1.3.Doğal Kaynaklar ve Çevre

Tacikistan toprakları Asya'nın dağlık iç kesimlerinde yer alır ve sahip olduğu toprağın %93'ü dağdır. Toprakların yarısından fazlasının yüksekliği 3.000 metreden fazladır. Kuzeyde Tanrı Dağlarının batı uzantıları, orta kesimde aynı dağların güney uzantıları, güneydoğuda ise Pamir-Alay dağ silsilesinin buzullarla kaplı dorukları yer alır. Güneydeki dağlar arasında geniş vadiler bulunur. Ülkedeki göller Pamir bölgesinde toplanmış olup sayıları çok azdır. Göllerin en büyüğü denizden 3.960 m yükseklikte yer alan Karakul Gölüdür. Dağlardan kaynak alan sular Sır Derya ve Amu Derya nehirlerinin kollarını meydana getirir. Amu Derya (Ceyhun), ülkenin güney sınırının büyük bölümünü çizmektedir. Diğer önemli akarsu, ülkenin orta kesiminden geçen Zerefşan Irmağı'dır.

Yeraltı zenginlikleri bakımından zengin olan Tacikistan'da demir cevheri, kurşun, uranyum, çinko, antimon, cıva, altın, kalay, tungsten, petrol, doğalgaz ve kömür yatakları vardır.

Ayrıca ülke, yeryüzü şekilleri ve iklim şartları sebebiyle son derece zengin bir bitki örtüsüne ve hayvan varlığına sahiptir. Ülke topraklarında beş binin üzerinde çiçek türü vardır.

1.4.Siyasi ve İdari Yapı

Tacikistan, iki meclisli Başkanlık sistemi ile yönetilmektedir. Cumhurbaşkanı doğrudan halkoyu ile 7 yıl için seçilmektedir. Tacikistan Anayasası 6 Kasım 1994'te yürürlüğe girmiştir. Anayasada Tacikistan Cumhuriyeti demokratik, laik bir hukuk devleti olarak tanımlanmıştır. Halkoyu ile seçilen Cumhurbaşkanı Yürütme erkinin başıdır. Ülke içinde ve dışında Tacikistan'ı temsil etme; Meclis-i Ali'nin onayı ile Bakanlık kurma ve lağvetme; Başbakanı ve Bakanlar Kurulunu atama veya görevden alma gibi yetkilere sahiptir. İkinci kez seçilmesi mümkündür.

Cumhurbaşkanı, Hükümete (Bakanlar Kurulu) başkanlık etmesi için bir Başbakan atar. Bakanlar Kurulu, Başbakan, Başbakan Yardımcıları, Bakanlar ve Devlet Komiteleri Başkanlarından oluşur. Tacikistan Parlamentosu iki kanatlı (Temsilciler Meclisi ve Milli Meclis) bir yapıya sahiptir. Görev süreleri 5 yıldır. Alt kanat olan Temsilciler Meclisi 63, üst kanat Milli Meclis (Meclis-i Milli) ise 33 üyeden oluşmaktadır. Yasama yetkisi iki Meclisin birlikte toplanması ile oluşan Meclis-i Ali'ye aittir. Meclis-i Ali'de kanunlar oy çokluğu ile kabul edilmektedir. En üst yargı organı Yüce Divan'dır. Diğer önemli yargı organları, Anayasa Mahkemesi ve İktisadi Yüce Divan'dır. Cumhurbaşkanı her üç mahkemenin üyelerini Parlamento'nun onayına sunarak 10 yıllık süreyle atamaktadır. Tacikistan idari açıdan, biri otonom olmak üzere üç bölgeye ayrılmıştır. Başkent Duşanbe'den yönetilen ve 2001 yılında Khatlon (idare merkezi Kurgantepe) bölgesinin de dahil edildiği Merkez bölgesi, kuzeyde Sughd (idare merkezi Hocent, 13 şehir) bölgesi ve Dağlık-Badahşan Özerk Bölgesi (idare merkezi Horog, 7 şehir).

1.5.Nüfus ve İstihdam

Ülke nüfusu 2022 yılı itibarıyla Yaklaşık 10 milyondur. Genç nüfusa sahiptir. Nüfusun %60'ı 15-64 yaş grubundadır. Kentleşme oranı düşük olup, %27'dir. En kalabalık şehri başkent Duşanbe'nin nüfusu 893.826'dır.

Aktif işgücü sayısı yaklaşık 2,5 milyon olup, bu kapsamdaki işsizlik oranı %11'dir.

Tacikler ülkedeki en kalabalık gruptur. Ayrıca, Özbekler ve Kırgızlar ile Rus kökenliler de nüfusun bir parçasıdır.

2.GENEL EKONOMİK DURUM

2.1.Temel Ekonomik Göstergeler

	2020	2021	2022*	2023*	2024*	2025*	2026*	2027*
GSYİH (Cari Fiyatlar-milyar \$)	8,13	8,47	7,82	7,7	8,04	8,42	8,83	9,25
GSYİH Büyüme (Sabit Fiyatlar-%)	4,4	9,2	2,5	3,5	4,0	4,0	4,0	4,0
Kişi Başına Düşen Milli Gelir (Cari Fiyatlar-\$)	858	878	795	769	789	813	838	865
Tüketici Fiyat Enflasyonu (ort, %)	8,6	8,7	10	10,5	7,8	6,5	6,5	6,5
Cari İşlemler Dengesinin GSYİH'ya Oranı (%)	4,1	2,8	-1,4	-2,2	-2,5	-2,5	-2,5	-1,9

Kaynak: IMF

*: Tahmin

Dünya Bankasının düşük gelirli (low income) ülke grubu kapsamında yer alan Tacikistan, makroekonomik istikrarı sağlamak ve özel sektörün geliştirilmesi için gerekli altyapıyı oluşturmak için çalışmaktadır. Yoksulluğun azaltılması ve istihdamın geliştirilmesi Hükümetin başlıca hedefidir. Pazar ekonomisine geçiş, özelleştirme, anayasal reformlar gibi konularda gelişmeler sağlanmakta ve yatırım ortamı iyileştirilmektedir. Kalkınma stratejisi kapsamında diğer sektörler yanında altyapı ve enerji sektörünün de geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Altyapı yatırımları için uluslararası yardıma ihtiyaç duymaktadır.

Son on yılda, Tacikistan yoksulluğu azaltma ve ekonomisini büyütme konusunda istikrarlı bir ilerleme kaydetmiştir. 2000-2018 yılları arasında yoksulluk oranı nüfusun %83'ünden %27,4'e düşerken, ekonomi yılda ortalama %7 oranında büyümüştür. Ancak, dışsal şoklara karşı savunmasız ekonomi, istihdam yaratma konusunda büyüyen nüfusa ayak uyduramamıştır. Özel sektörün ekonomideki rolü sınırlı kalmıştır, toplam yatırımlara katkısı %15 olmuştur. Kırsal alanlarda yoksulluk yüksektir. Ulusal Kalkınma Stratejisi (NDS), 2030 yılına kadar yurtiçi gelirleri 3,5 katına çıkarmayı ve yoksulluğu %50 azaltmayı hedeflemektedir. Bu hedefin, Tacikistan'ın mevcut büyüme modelini dönüştürmesi ve özel sektöre yatırım yapma, istihdam yaratma ve ekonomiye katkıda bulunma konusunda daha fazla fırsat verilmesi durumunda ulaşılabileceği öngörülmektedir. Büyük dış risklere ek olarak, yüksek maliyetli Rogun

Hidroelektrik Baraj inşaatı da, bütçe gelirleri dikkate alındığında mali istikrarın bozulması ve sosyal harcamaların daha da kısılması açısından ciddi bir risk oluşturmaktadır.

COVID-19 salgını ve Tacikistan'ın sınırlarının komşularına kapanması 2020- 21 dönemi ekonomisinin görünümünün bozulması açısından önemli riskler taşımaktadır. Büyük dış risklere ek olarak, yüksek maliyetli Rogun Hidroelektrik Baraj inşaatı da bütçe gelirleri dikkate alındığında mali istikrarın bozulması ve sosyal harcamaların daha da kısılması açısından ciddi bir risk oluşturmaktadır.

Ayrıca, IMF'nin 2020 yılında Tacik ekonomisi için büyüme tahmini %1, enflasyon beklentisi ise %8 olmuştur. Tarım reformu ve sektörün finansmanı, bankacılık sektörünün güçlendirilmesine yönelik reformlar yapılması, ekonomide şeffaflık, özelleştirme, kara para aklamanın önlenmesi ile çalışma/iş ortamının iyileştirilmesi IMF programlarında gündeme getirilen tavsiyeler olmuştur.

Covid-19 salgınının da etkisiyle azalan kamu gelirleri nedeniyle bütçe ve cari işlemler dengesinin açık vermeye devam etmesi, kamu borçlarının yüksek seyretmesi IMF Heyetinin hazırladığı 29 Nisan 2020 tarihli Gözden Geçirme Raporunda belirtilen başlıca sorunlardır.

Enflasyon en yüksek dönemini %20,4 ile 2008 yılında yaşamıştır. Sonraki yıllarda düşüş eğilimine girmiştir.

Tacikistan'ın toplam döviz rezervi (altın dahil) 2018 yılında 1,3 milyar Dolardır. Buna karşın, dış borç stoku ise yaklaşık 6 milyar dolar seviyesindedir. Rezervler, dış borcun yaklaşık %22'sini oluşturmaktadır. Tacikistan, dış kaynak kapsamında IMF'nin yanısıra, Dünya Bankasının (IBRD, IDA) ve İslam Kalkınma Bankasının proje bazlı kredi/hibe fonlarından da yararlanmaktadır.

Ağırlıklı Rusya olmak üzere yurtdışında çalışan yaklaşık 1,5 milyon Tacikin ülkelerine gönderdikleri havale tutarı 2018 yılında 2,2 milyar dolar olup, milli gelirin yaklaşık %29'unu teşkil etmektedir.

Kişi başı milli gelirin (cari fiyatlarla) 827 Dolar olduğu ülkede, milli geliri (GSYİH) içinde tarım sektörünün payı %19, sanayinin %27'dir. İmalatın payı %11'dir. (Dünya Bankası 2018)

Dövizde dalgalı kur izlenmekte olup, serbest piyasada döviz alım satımı yapılmaktadır.

Dünya Bankasının "iş yapma kolaylığı" sıralamasında 2020 yılında 190 ülke içinde 106. sırada yer almıştır.

2.2.Doğrudan Yabancı Yatırımlar

2.2.1. Doğrudan Yabancı Yatırımların Görünümü

Tacikistan kalkınma ve ekonomik büyüme için yabancı yatırıma ihtiyaç duyan bir ülkedir. Bu çerçevede 2007 yılında Yatırım Kanununu kabul etmiştir. Yetkili kurum Devlet Yatırımlar Komitesidir. Yatırım için öncelikli sektörler; tarım (pamuk, besicilik), sanayi (gıda işleme, tekstil) ve madencilik (alüminyum, altın, kömür) ile turizmdir.

Yabancı yatırım ağırlıklı olarak Rusya, Çin ve Kazakistan'dan gelmektedir. Yabancı doğrudan yatırım tutarı, 2008 yılındaki en üst noktasının (486 milyon dolar) altında seyretmektedir. 2015 yılında 454 milyona kadar yükselmişken 2019 yılında 213 milyon dolar düzeyinde gerçekleşmiştir.

Tacikistan Cumhuriyeti, girişimciliğin, yerli ve yabancı yatırımcıların gelişimi için çeşitli fırsatlar sunmaktadır. Yatırım çekmek için serbest ekonomik bölgeler kurulmuştur. Halihazırda, Khatlon (2), Sughd (1) ve GBAO özerk bölgesinde (1)'da olmak üzere, ülkede 4 serbest bölge bulunmaktadır.

Yatırım için öncelikli sektörler; tarım (pamuk, besicilik), sanayi (gıda işleme, tekstil), madencilik (alüminyum, altın, kömür) ve turizmdir.

Yabancı yatırım ağırlıklı olarak Rusya ve Çin ile Kazakistan'dan gelmektedir. Tacikistan, 2020 yılında 107 milyon dolar ile doğrudan yabancı yatırım çeken ülkeler arasında 139. sıradadır. 2020 yılında yabancı sermaye stoğu toplam 3 milyar dolara ulaşmıştır.

Doğrudan Yabancı Yatırım İstatistikleri

Veriler	2019	2020	2021*	2022*
Ülke dışından gelen doğrudan yatırım (milyon \$)	212,8	106,6	350	400
Ülke dışından gelen doğrudan yatırımın GSYİH ya oranı (%)	2,6	1,3	4,5	4,5
Ülke dışına giden doğrudan yatırım (milyon \$)	-23	-70	0	0

Kaynak: EIU *: Tahmin

2.2.2. Serbest Bölgeler

Tacikistan Cumhuriyeti, girişimciliğin, yerli ve yabancı yatırımcıların gelişimi için çeşitli fırsatlar sunmaktadır. Yatırım çekmek için serbest ekonomik bölgeler kurulmuştur. Halihazırda, Khatlon (2), Sughd (1) ve GBAO özerk bölgesinde (1)'da olmak üzere toplam 4 serbest ekonomik bölge bulunmaktadır.

2.2.3. Şirket Kuruluşu ve İş Yapma İle İlgili Bilgiler

A)Şirket Türleri

Yabancılar, Tacikistan'da çeşitli şekillerde firma kurabilmektedir. Şirket kurulumuna ilişkin yasal mevzuat olan Tacikistan Ticaret Kanunu, Tacikistan Medeni Kanununun bir bölümü olarak düzenlenmiştir. Söz konusu kanun kapsamında ticari örgütlenmeler:

- a)Şirketler (Limited Şirketi, Anonim Şirketi ve Mütessesil Şirketler),
- b)Ortaklıklar,
- c)Üretim Kooperatifleri
- d)Devlet Şirketleri olarak tanımlanmıştır.

Yabancı yatırımcılar, devlet şirketleri haricinde, kendileri şirket sahibi olabilecekleri gibi, yerel bir ortakla ortak bir şirket de kurabilirler veya üretim kooperatifi üyesi olabilirler. Yabancılar, temsilcilik ofisi veya şube

açma yoluyla da Tacikistan pazarına girebilirler. Ülkede en yaygın şirket türleri limited şirket ve anonim şirketlerdir.

B) Şirket Kurma Prosedürü

Limited Şirket: En az 1, en fazla 30 kişi ile kurulabilen limited şirketlerin kuruluşu için en az 105 ABD Doları ortak anapara gerekmektedir.

Müteselsil Şirketler: Limited şirketlerle arasındaki fark, sorumluluk alanındadır. Her bir ortağın ilave sorumluluğu şirketin ana sermayesine yaptıkları yatırımı aşmamaktadır. Bu tür şirketler Tacikistan'da yaygın olarak kullanılmamaktadır.

Ortaklık: Herhangi bir minimum ortak sermaye gerektirmeyen ortaklıklarda, borçlanmalar kişisel olarak kabul edilmektedir. Ortaklıklar, tam ortaklık ve sınırlı ortaklık olmak üzere iki ayrı gruba ayrılmaktadır. Tam ortaklıkta tüm ortaklar kendi kişisel varlık ve borçlarından sorumludurlar. Sınırlı ortaklıkta ise ortaklardan biri tam yetkili kılınırken, diğer ortaklar katkıları oranında yetkilendirilmektedir.

Üretim Kooperatifleri: Üretim, satış, ticaret veya işleme alanlarında faaliyet gösteren en az 5 firmanın bir araya gelmesiyle kurulan gönüllü derneklerdir.

Şube ve Temsilcilik Açmak:Tacikistan'da ticari faaliyette bulunmak isteyen yabancı firmalar şube veya temsilcilik açma yoluyla ülkedeki faaliyetlerini yürütebilirler. Yabancı bir firmanın Tacikistan'daki şubesi, merkez ofis dışında bir hukuki kişiliğe ve bağımsızlığa sahip değildir. Merkez ofis için geçerli olan tüm hukuki sorumluluklar firmanın şubesi için de geçerlidir. Ancak şube, merkez ofisten aldığı yetkiler çerçevesinde, yerel bankalarda hesap açabilir ve ayrı bir muhasebe kaydı tutabilir. Temsilcilik ofisleri ise piyasa araştırması yapma ve müşterilerle ilk teması sağlama amacıyla açılabilir. Temsilcilik ofisleri, yabancı şirketten bağımsız bir faaliyet yürütemez ve genellikle firma tarafından yetkilendirilen yabancı bir kişi tarafından yönetilir.

Şirket Feshi: Tüzel kişilikler, kurucuların aldıkları karar ile feshedilebilir. Fesih kararının yazılı olarak ilgili Kuruma (Vergi Komitesi) ivedilikle bildirilmesi gerekmektedir. Gerekli bildirim yapıldıktan sonra Tasfiye Komisyonu oluşturulur. Tüzel kişinin borç iptali veya mülklerinin yönetimi Tasfiye Komisyonu tarafından yürütülür.

Şirket Kayıt İşlemleri: Tacikistan'da firma kaydı farklı idarelerle teması gerektirse de ana yetkili kurum Vergi Komitesidir. Tüm Vergi Komitesi ofislerinde işlem kolaylığının sağlanması açısından "tek durak istasyonu" bulunmaktadır. Firmaların kayıt işlemi için aşağıdaki belgeleri ibraz etmeleri zorunludur:

1. Devlet kayıt sistemi başvuru formu (Yetkili Makam tarafından hazırlanmış olan formların eksiksiz doldurulması)
2. Şirketin türü, Tacikçe adı, adresi, kurucuların bilgileri, faaliyet alanları yazılı belirtilmelidir.
3. Şirket kuruluşuna ilişkin kurucuların kararı (Kurucuların bilgi ve imzasını içermelidir.)
4. Yönetim kurulu başkanının pasaport fotokopisi ve noter onaylı tercümesi

Gerekli evrakların eksiksiz sunulması halinde kayıt işleminin 5 işgünü içinde tamamlanması öngörülmektedir. Kayıt işleminin tamamlanması ile firmaya Devlet Kayıt Sertifikası ve Vergi Kimlik Numarası (TIN) verilir.

İstatistik Kodu alınması içinse İstatistik Komitesine müracaat yapılması gerekmektedir. Devlet kayıt sertifikası ile istatistik kodu alınması, bankada hesap açılabilmesi ve diğer idari işlemlerin tamamlanması için ön koşuldur.

Sosyal Güvenlik ve Emeklilik Numarası alınması için de devlet kaydı yapıldıktan sonra 30 gün içinde Çalışma, Göç ve İstihdam Bakanlığına müracaat edilmesi gerekmektedir.

C) Sigorta

Tacikistan Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı Nezdinde Devlet Sigorta Denetleme Kurumu 1 Ocak 2016 tarih ve 408 sayılı Tacikistan Cumhuriyeti Hükümeti kararı esasında oluşturulmuştur. Tacikistan'da 2'si devlet 16'i özel olmak üzere toplam 18 sigorta şirketi faaliyet göstermektedir. Ülke sigorta raporuna göre 2019 yılında toplam 2 003 574 adet sigorta sözleşmesi imzalanmıştır. Sigorta şirketleri üç türde hizmet sunmaktadır; devletin zorunlu kıldığı sigorta, zorunlu sigortalar ve isteğe bağlı sigortalardır.

3. SEKTÖRLER

3.1.Tarım ve Hayvancılık

Tacikistan ekonomisinin en büyük sektörlerinden olan tarım, aynı zamanda ekonomik kalkınma içinde ülkenin en avantajlı olduğu alan olarak da gösterilebilir. Üretimi yapılan başlıca ürün pamuk olup, bu ürünün ekimi Amu Derya ve Sır Derya nehirlerinin suladıkları alanlarda yapılmaktadır. Tacikistan'da toplam 280 bin hektarlık bir alanda yılda 600 bin ton pamuk üretimi gerçekleştirilmekte, ancak bunun sadece yüzde 10'u ülkede işlenebilmektedir. Ülkede daha çok ince elyaflı pamuk üretimi gerçekleştirilmektedir. Resmi pamuk toplama mevsimi Ağustos ayında başlamakta, pamuk ekimi ise Mart ayı sonunda yapılmaktadır. Tacikistan pamuğu, Türkmen pamuğu ile birlikte dünyadaki en kaliteli pamukların başında gelmektedir. Tacikistan'da pamuk ve pamuk ürünlerinin alım ve satımı üzerinde borsa bulunmaktadır.

Başta buğday olmak üzere tahılların ekimi ise sulama imkânlarının daha az olduğu bölgelerde gerçekleştirilmektedir. Diğer başlıca ürünler arasında başta patates, soğan ve domates olmak üzere sebzeler, üzüm ve elma bulunmaktadır. İpekböceği yetiştiriciliği ve hayvancılık da Tacikistan tarım sektörünün önemli alanlarından.

Tacikistan'da yüzde 80'i özel sektör olmak üzere 100 civarında şirket gıda alanında faaliyet göstermektedir. Ayrıca 50 özel bahçe işletmesi söz konusudur. Bu işletmeler pamuk yağı, sebze ve meyve konserveleri, sigara, şarap, zeytin, çay, kahve, yemeklik tuz, alkollü ve alkolsüz içecekler gibi ürünlerin üretimini gerçekleştirmektedir.

Tacikistan'da tarım daha ziyade Sovyet döneminden kalma kolektif çiftliklerde yapılmaktadır. Ancak tarımın mekanizasyonu birçok komşu ülkeye göre daha gelişmiş olup, yedek parça ve yakıt sıkıntılarının giderilmesine çalışılmaktadır.

Tacikistan ekonomisinde tarım sektörünün payı yüksek olmakla birlikte, ülkedeki alt yapının gelişmemiş olması nedeniyle ülkenin sahip olduğu ihracat potansiyeli tam olarak değerlendirilememektedir.

Bu kapsamda modern tarım ekipmanları, seracılık, gübre, sulama sistemleri ve soğuk hava depoları gibi alanlar yatırımcılar için potansiyel olarak ön plana çıkmaktadır.

3.1.1. Tohumculuk

Tacikistan'a 2018 yılındaki 149 bin dolarlık tohum ihracatımız 2019 yılında 439 bin dolara çıkmıştır.

Tacikistan İle Tohum Ticaretimizde Başlıca Kalemler: Mısır, pamuk, soğan ve soya fasülyesi tohumlarıdır.

Türkiye'nin Tacikistan İle Tohum Ticaret Verileri (TÜİK)

TÜR	Ölçü adı	2022				2021				2020			
		İhracat Miktar	İthalat Miktar	İhracat Dolar	İthalat Dolar	İhracat Miktar	İthalat Miktar	İhracat Dolar	İthalat Dolar	İhracat Miktar	İthalat Miktar	İhracat Dolar	İthalat Dolar
Adi buğday; tohumluk	KG	21.000	0	15.120	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Beyaz arpa; tohumluk	KG	2.000	0	1.220	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Arpa (beyaz arpa HARIÇ); tohumluk	KG	1.020	0	734	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mısır (tek melez); tohumluk	KG	22.000	0	34.299	0	21.990	0	61.009	0	0	0	0	0
Pamuk tohumu; tohumluk	KG	216.300	0	481.600	0	173.750	0	408.802	0	107.500	0	249.700	0
İtalyan çimi tohumu (westerwold dahil) (Lolium multiflorum Lam.)	KG	2.000	0	7.132	0	0	0	0	0	0	0	0	0
İngiliz çimi tohumu (Lolium perenne L.)	KG	1.391	0	11.338	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Soğan tohumu	KG	500	0	13.450	0	0	0	0	0	2.045	0	66.009	0
Patates; tohumluk	KG	0	0	0	0	42.000	0	27.140	0	0	0	0	0
Diğer üçgül tohumları	KG	0	0	0	0	23	0	70	0	0	0	0	0
Kentucky mavi otu tohumu	KG	0	0	0	0	700	0	8.255	0	0	0	0	0
Şeker pancarı tohumu	KG	0	0	0	0	0	0	0	0	500	0	125	0
TOPLAM		266.211	0	564.893	0	240.484	0	505.276	0	112.065	0	315.834	0

Türkiye'nin Tacikistan ile Fidan Dış Ticaret Verileri (TÜİK)

HS12 adı	Ölçü adı	2022			2021		
		İhracat Miktar 1	İhracat Miktar 2	İhracat Dolar	İhracat Miktar 1	İhracat Miktar 2	İhracat Dolar
Meyveleri veya sert kabuklu meyveleri yenilen canlı ağaçlar, çalılar; çıplak kökleriyle birlikte olanlar (asma HARIÇ)	KG/ADET	1.598	1.945	4.625	57.929	61.874	103.167
Meyveleri veya sert kabuklu meyveleri yenilen canlı diğer ağaçlar, çalılar; çıplak kökleriyle birlikte olanlar HARIÇ	KG/ADET	23.888	35.160	40.473	0	0	0
Asma; aşıllı veya köklendirilmiş	KG	0	0	0	24	0	200

2020 yılında Tacikistan ile fidan dış ticaretimiz bulunmamaktadır.

Türkiye'nin Tacikistan ile Süs Bitkileri Dış Ticaret Verileri (TÜİK)

Tür	Ölçü adı	2020			2021			2022		
		İhracat Miktar 1	İhracat Miktar 2	İhracat Dolar	İhracat Miktar 1	İhracat Miktar 2	İhracat Dolar	İhracat Miktar 1	İhracat Miktar 2	İhracat Dolar
Gül çelikleri, daldırmaları veya köklendirilmiş; aşılı veya aşısız	KG/ADET	0	0	0	19.000	150.000	13.500	0	0	0
Kozalaklı ve yaprak dökmeyen açık hava canlı ağaçları; çıplak kökleriyle birlikte olanlar HARIÇ	KG/ADET	19.599	1.176	22.850	37.501	3.733	32.260	0	0	0
Canlı açık hava diğer ağaç ve çalları; çıplak kökleriyle birlikte olanlar HARIÇ	KG/ADET	167.092	977	177.550	84.890	751	77.846	0	0	0
Diğer açık hava bitkileri	KG	0	0	0	42.477	0	94.200	0	0	0
Diğer yosunlar ve likenler (kuru)	KG	0	0	0	0	0	0	9	0	20

3.2. Sanayi

Tacikistan'da ağır sanayi içerisinde alüminyum üretimi başı çekmektedir. Duşanbe'nin doğusunda Özbekistan sınırına yakın Tursunzade şehrinde bulunan Tacikistan Alüminyum Fabrikası-TALCO ülkedeki en büyük sanayi kuruluşudur.

1975 yılında faaliyete başlayan ve Tacikistan'daki elektrik arzının % 40'ını tek başına tüketmekte olan bu tesis, Orta Asya'daki en büyük alüminyum fabrikası olmakla kalmamakta aynı zamanda dünyadaki en büyük 10 ham alüminyum üretim tesisi arasında yer almaktadır. Yıllık 517 bin ton üretim kapasitesine sahip fabrikada ham alüminyum ve basit alüminyum ürünlerinin üretimi yapılmaktadır.

Hali hazırda ülke sanayi sektöründe çocuk oyuncakları, polietilen poşetleri, yapıştırıcı, et ve sebze konserveleri, baskı ürünleri, hijyenik malzemeler, sabun, alüminyum aletleri, pamuk ipliği, sıvı yağ, inşaat malzemeleri, çimento, metal borular, halı, taş granülü, mobilya, alkol ve alkolsüz içecekler, pastacılık mamulleri ve diğerleri üretilmektedir.

3.3. Madencilik

Dağlık bir coğrafyaya sahip olan Tacikistan yeraltı kaynakları ve madencilik alanlarında yatırımcılara fırsatlar sunmaktadır. Ülkede, Kanimansur rezervi gümüş, bakır, kurşun, çinko, sülfürik asit ve inşaat malzemeleri; Maikhura rezervi ise tungsten, bizmut ve çinko bakımından zengin rezervlere sahiptir.

3.4. Müteahhitlik Hizmetleri

Müteahhitlik alanında Türk firmalarının son dönemlerde yeni işler almaya başladıkları gözlemlenmektedir. Türk firmaları, Tacikistan'da özellikle yabancı finans kuruluşları tarafından finanse edilen ve uluslararası standartlarda ihale edilen projelere ilgi göstermektedir. Türk müteahhitlik firmaları şimdiye kadar Tacikistan genelinde yaklaşık 420 milyon dolar değerinde toplam 28 proje üstlenmişlerdir.

3.5. Bankacılık

Merkez bankası görevini taşıyan Tacikistan Milli Bankası'nın (National Bank of Tajikistan) temel amacı, uzun vadeli fiyat istikrarını sağlamak, ülkedeki finansal sistemin istikrarı için para ve döviz piyasalarıyla ilgili düzenleyici önlemleri almak, devletin bankacılık sisteminin istikrarlı çalışmasını sağlamak, ödeme sisteminin kesintisiz ve etkili faaliyet sürdürmesini denetlemektir.

Tacikistan bankacılık sisteminde Tacikistan Bankalar Birliğine bağlı 18 banka faaliyet göstermekte olup; National Bank of Pakistan ve Accessbank ülkedeki yabancı bankalardır. Ayrıca ülkedeki The First Microfinance Bank, Aga Khan Foundation ve KfW (Alman Yatırım Bankası) ortaklığı ile faaliyet göstermektedir.

Ülkemiz ve Tacikistan Merkez Bankaları arasında güçlü bir ilişkinin mevcut olmasına rağmen, özel sektörde faaliyet gösteren ticari bankalar arasındaki ilişkilerin son derece zayıf olup, ülkemiz bankalarıyla hiç bir Tacik bankasının muhabir hesap ilişkisi bulunmamakta ve Tacik bankaları, Avrupa ve ABD bankaları aracılığıyla Türk bankaları ile işlem yapmaktadır.

3.6. Hizmetler Sektörü

Tacikistan ekonomisinde hizmet sektörünün (inşaat %15,1 hariç) GSYİH içindeki payı %37,3'tür. 2019 yılı hizmet sektörü fiyat endeksi %2,6 oranında artış göstermiştir. Ülke hizmet sektörünün ana dalları turizm, gastronomi, sağlık, bankacılık, sigortacılık, avukatlık, eğlence, taşıma vb. faaliyetlerden oluşmaktadır.

3.7. Enerji

Ekonomik kalkınmasına devam eden Tacikistan'daki tüm sektörler yatırıma açık bir nitelik taşımaktadır. Nitekim ülkedeki üretim düzeyi ve sanayi kapasitesi son derece düşüktür. Sanayi sektörünün 2019 yılı ülke GSYİH'ndeki payı enerji sektörü ile birlikte %17,4 olmuştur. Ülkede 2019 yılında 20,7 milyar KW saat elektrik, 23,3 bin ton petrol, 730 bin metre küp gaz, 2,0 milyon ton kömür üretilmiştir.

Orta Asya'nın en büyük hidro-enerji kaynaklarına sahip olan Tacikistan'da, başta hidroelektrik santralleri olmak üzere enerji alanındaki yatırımlar ön plana çıkmaktadır. Tacikistan hidroenerji kaynakları açısından 8'inci sırada yer almasına rağmen, söz konusu kaynakların sadece %6'sını kullanmaktadır. Bu kapsamda tamamlandığında dünyanın en yüksek barajı özelliğini taşıyacak olan 3.600 MW kapasiteli Roghun Hidro

Elektrik Santralının 1. ve 2. Ünite inşaat çalışmaları tamamlanarak kullanıma verilmiştir. Proje tamamlandığında yılda 13 milyar KW/saat elektrik üretilmesi planlanmakta olan HES'in ürettiği elektriğinin büyük kısmı Çin, Afganistan ve Pakistan'a satılacağı öngörülmektedir. Rogun Barajının yanı sıra ülkede çok sayıda küçük ölçekli hidro-elektrik santrallerinin yapımına önem verilmektedir. Tacikistan ekonomisinden kaynaklanan nedenlerden dolayı ülkedeki enerji projeleri, diğer yatırım projeleri gibi, büyük ölçüde uluslararası kuruluşlar ve yabancı ülkelerin teknik yardım kuruluşları tarafından finanse edilmektedir.

3.8. Ulaşım ve Telekomünikasyon

Ülkenin coğrafi konumunun özellikleri göz önünde bulundurularak, Tacikistan'da, ulaşım altyapısının geliştirilmesi, yakın gelecekte kıtalararası doğaya sahip olacak Avrupa ve Asya'yı birbirine bağlayacak ulaşım yollarının kullanımı için uygun bir ortamın oluşturulması üzerinde çalışmalar devam etmektedir. Bugün için Tacikistan, yeni inşa edilen demiryolları, otoyollar, tüneller ve köprülerle dört yönde komşu ülkelerle bağlantılı bölgedeki ulaşım koridorlarından biri haline gelmiştir. Taşımacılık sektörünün gelişmesi, ekonomik ilişkilerin, girişimciliğin ve uluslararası geçişin artırılmasında temel görevlerden biri olan iç ve dış ticaretin desteklenmesini teşvik edecektir. Ayrıca tam bir iç ulaşım ağı oluşturmak ve uluslararası karayolu üzerinde ülkenin tüm bölgeleri için çıktı sağlamak, uzman iç ve dış inceleme temelinde, bu yolların 2025 yılına kadar bir iyileştirme ve yeniden inşa programı geliştirilmiştir.

Ulusal telekom firması Tajik Telecom yerel ve uluslararası telefon iletişimini, e-mail ve internet, telgraf, teleks iletişimi sağlamaktadır. Kamu telefon ağ şebesinin %90'ından fazlası dijitaldir. Ülkede cep telefonu kullanımı çok yaygındır. Ülkede 10 özel cep telefonu firması ile 3,4 milyon kayıtlı cep telefonu abonesi mevcuttur. GSM, CDMA ve 3G şebeke teknolojileri kullanılmaktadır. İnternet önemli şehirlerde DSL, dial-up ve VIMAX vasıtasıyla mevcuttur.

3.9. Turizm

Tacikistan; yüksek göller, güçlü buzullar, hızlı nehirler, güzel gölleri, eşsiz flora ve nadir hayvanları ile turizm açısından güzel bir ülkedir. Cumhuriyette Vakhsh vadisinin sıcaklığından bir buçuk saat boyunca uçmak ve Pamirlerin sonsuz karlarının kutup soğuşuna ulaşmak mümkündür. Mevcut 13 devlet doğa rezervleri ve kutsal "Zorkul", "Romit", "Mozkul", "Dashti Jum", tarihi ve doğal park "Shirket" ve Tacik Milli Parkı temelinde benzersiz ekoloji, manzara ve doğal anıtlar orijinal şekli korunmaktadır.

Ülkedeki uluslararası turizm için öncelik modları şu şekilde kabul edilir: Tırmanma, dağ sporları ve ekoturizm, rafting, yamaç paraşütü, kayak, dağcılık, uluslararası avcılık, kültür turizmi, kaplıca tedavisi ve dinlenme.

Tacikistan'da, spa turizminin geliştiği yaklaşık 200 maden ve termal su kaynağı vardır. Bunların en ünlüsü çare "Khoja Obi Garm," çare "Bahoriston", sanatoryum "Shaambary", "Obi Garm," "Zumrad", "Havatag", "Yavroz", "Kaltuch", "Garm-Chashma" dır.

Pamir'deki el yapımı eşsiz doğa anıtı, Khorog kenti yakınlarındaki deniz seviyesinden 2.320 m yükseklikte bulunan Pamir Botanik Bahçesi'dir. Amur kadife, mantar ağacı, siyah Avusturyalı çam ve en saf renklere ve eşsiz kokuya sahip eşsiz bir gül koleksiyonu gibi nadir ve sıra dışı bitki örnekleri bunlar arasındadır. Fan Dağları, Kshtutdari'den Fandaria'ya Zerafshan ve Hissar arasında yer alan turistler ve dağcılar arasında özellikle popülerdir. Bugün, Fan Dağları, ülkenin tüm yüksek dağları arasında turistler için en erişilebilir olanlardır.

Bugün Tacikistan'da 75'ten fazla turizm işletmesi olan rekabetçi bir turizm kompleksi mevcuttur. Ülkenin Varzob, Baljuvon Romit bölgelerinin kaplıca tedavisi oldukça meşhurdur. Ayrıca rekreasyon ve sanatoryumların ve turistik tesislerin% 65'inden fazlası ülkede yenilenmiştir; yaklaşık 35 özel turizm ve rekreasyon alanı inşa edilmiştir.

4. TİCARET

4.1. Genel Durum

Tacikistan'ın dış ticaret mevzuatı liberal bir görünüm sergilemektedir. 2013 yılında Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyesi olmuş ve gümrük mevzuatı ile kodlama sistemini DTÖ ile uyumlu hale getirmiştir.

Ülkede uygulanan gümrük vergileri %0 ila %30 arasında değişmektedir.

Tacikistan'ın Bağımsız Devletler Topluluğu (Rusya, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Beyaz Rusya ve Ermenistan) ile serbest ticaret anlaşması bulunmaktadır.

Dış ticareti açık vermektedir. İhracatı 2015-2020 döneminde düzenli olarak artış göstermektedir.

Ülkenin başlıca ticaret ortakları: Rusya, Kazakistan, Çin, Türkiye

Ülkenin başlıca ihracat kalemleri: Alüminyum, pamuk, hazır deriler, meyve, metal cevherleri(çinko ve kurşun cevherleri), taze/soğutulmuş sebzeler, tekstil ürünleri, çimento ve elektrik enerjisi

Ülkenin başlıca ithalat kalemleri: Petrol yağları, doğalgaz, buğday, tekstil ürünleri, ahşap ürünleri, otomotiv, cam eşyalar, suni korendon alüminyum oksit ve hidroksittir.

Tacikistan'ın Genel Dış Ticaret Seyri (1000\$)

Yıllar	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2014	813.493	4.235.728	5.049.221	-3.422.235
2015	897.605	3.419.364	4.316.969	-2.521.759
2016	899.320	3.031.463	3.930.783	-2.132.143
2017	983.826	2.774.436	3.758.262	-1.790.610
2018	1.073.858	3.144.346	4.218.204	-2.070.488
2019	1.115.850	3.327.744	4.443.594	-2.211.894
2020	1.312.000	3.139.000	4.451.000	-1.827.000

Kaynak:Trademap

Tacikistan'ın Ünelere Göre İhracatı (000 dolar)

Sıra	Ülke	2018	2019	2020	Pay (% 2020)	Değişim (% 2019-2020)
1.	İsviçre	1 640	225 127	595 115	45,4	164,3
2.	Türkiye	276 524	233 798	203 032	15,5	-13,2
3.	Kazakistan	299 974	218 379	152 214	11,6	-30,3
4.	Özbekistan	155 269	171 975	82 372	6,3	-52,1
5.	Afganistan	72 344	39 440	69 395	5,3	76
6.	Rusya	55 233	44 305	41 033	3,1	-7,4
7.	Çin	57 076	55 419	34 411	2,6	-37,9
8.	Belçika	2 278	20 955	32 118	2,4	53,3
9.	İtalya	17 063	11 247	15 409	1,2	37
10.	Pakistan	10 103	10 395	14 243	1,1	37
11.	Gürcistan	446	4 855	13 266	1	173,2
12.	Letonya	8 879	12 758	10 094	0,8	-20,9
13.	Kırgızistan	14 321	11 260	9 812	0,7	-12,9
14.	İran	35 146	18 135	9 356	0,7	-48,4
15.	İngiliz Virgin Adaları	4 934	6 811	6 723	0,5	-1,3
TOPLAM İHRACAT (Diğerleriyle)		1 073 858	1 115 850	1 311 879	100	17,6

Kaynak: Trademap

Tacikistan'ın Ülkelere Göre İthalatı (000 dolar)

Sıra	Ülke	2018	2019	2020	Pay (% 2020)	Değişim (% 2019-2020)
1.	Rusya	967 937	1 009 128	932 593	29,7	-7,6
2.	Kazakistan	536 594	739 335	757 571	24,1	2,5
3.	Çin	594 154	605 468	438 392	14	-27,6
4.	Özbekistan	126 263	169 949	238 447	7,6	40,3
5.	Türkiye	124 915	143 477	119 617	3,8	-16,6
6.	Almanya	97 033	76 039	91 080	2,9	19,8
7.	G. Kore	27 550	33 889	53 463	1,7	57,8
8.	Beyaz Rusya	35 225	26 416	52 348	1,7	98,2
9.	İran	62 090	46 230	48 359	1,5	4,6
10.	Japonya	64 377	66 852	47 020	1,5	-29,7
11.	Hindistan	20 493	24 197	39 697	1,3	64,1
12.	ABD	42 310	44 372	38 045	1,2	-14,3
13.	Kırgızistan	48 488	41 442	27 115	0,9	-34,6
14.	Avusturya	2 918	2 546	26 754	0,9	950,8
15.	Ukrayna	36 979	37 629	26 556	0,8	-29,4
TOPLAM İTHALAT (Diğerleriyle)		3 144 346	3 327 744	3 139 016	100	-5,7

Kaynak: Trademap

4.2. Türkiye İle Ticaret

4.2.1. Genel Durum

Türkiye'nin Tacikistan İle Dış Ticareti (000 dolar)

Yıllar	Türkiye'nin İhracatı	Türkiye'nin İthalatı	Hacim	Denge
2001	15.553	13.662	29.215	1.891
2005	46.717	47.309	94.026	-592
2010	143.890	283.689	427.579	-139.799
2015	162.783	203760	366.543	-40.977
2017	155.863	197.767	353.630	-41.904
2018	143.216	131.434	274.650	-24.308
2019	143.216	131.434	274.650	11.782
2020	174.000	149.000	323.000	25.000

Kaynak:Trademap

İkili ticaret geçmiş dönemde genelde Tacikistan lehine fazla vermiştir.

Başlıca İhracat Kalemlerimiz:

1	Çeşitli mamul eşya (hijyenik havlu, bebek bezi, kalem, çakmak, fermuar, fırça vb.)
2	Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları
3	Plastikler ve mamulleri
4	Elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları,aksam-parça-aksesuarı
5	Sentetik ve suni filamentler, şeritler ve benzeri sentetik ve suni dokumaya elverişli maddeler

Başlıca İthalat Kalemlerimiz:

1	Alüminyum ve alüminyumdan eşya
2	Pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu mensucat
3	Ham deriler ve postlar (kürkler hariç) ve deri
4	Yenilen meyveler ve sert kabuklu meyveler
5	Debagatte ve boyacılıkta kullanılan hülasalar, tanenler, boyalar, pigmentler, vernikler, macunlar, mürekkepler, vb.

4.2.2. İki Ülke Arasında Ticaretin Altyapısını Düzenleyen Anlaşma ve Protokoller

ANLAŞMA ADI	İMZA TARİHİ	RESMİ GAZETE TARİHİ VE SAYISI
Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması	08.04.1993	<u>03.07.1993/21626</u>
Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması	06.05.1996	<u>12.09.1997/23108</u>
Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması	06.05.1996	<u>24.12.2001/24620</u>
Gümrük Konularında Karşılıklı İdari Yardım Ve İşbirliği Anlaşması	17.09.1998	<u>04.12.1998/23543</u>
Uzun Vadeli Ticari, Ekonomik ve Sınai İşbirliği Programı ve İcra Planı	19.01.2006	<u>03.11.2006/26335</u>
Karma Ekonomik Komisyon X. Dönem Protokolü	06.08.2019	<u>03.01.2020/30997</u>

4.2.3. Türkiye- Tacikistan Yatırım İlişkileri

Türkiye son 5 yıl itibarıyla Tacikistan’da 5. büyük yabancı yatırımcı konumundadır. Son 10 yıllık dönemde Türk firmalarınca Tacikistan’da gerçekleştirilen yatırımların tutarı 200 milyon doları geçmiştir. Firmalarımız Tacikistan’da ağırlıklı olarak inşaat ve taahhüt, inşaat malzemeleri, tekstil, halıcılık, mobilya üretimi, otomotiv, kozmetik, gıda ve ticaret sektörlerinde faaliyet göstermektedir. Türkiye, 2018 yılı yatırımlarında ise Çin Halk Cumhuriyeti’nin ardından 2. sıradadır.

Türkiye ile Tacikistan arasında hava taşımacılığı 1995 tarihli Hava Ulaştırma Anlaşması (HUA) uyarınca gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda, THY, İstanbul-Duşanbe güzergâhında haftada 3 frekans tarifeli sefer düzenlemektedir. Aynı güzergâhta Somon Air’in de haftada 3 tarifeli uçuşu bulunmaktadır. Mevcut frekans sayısının karşılıklı olarak artırılması için Mutabakat Muhtırası imzalanmış, ancak henüz uygulamaya geçilmemiştir.

Tacik tarafına ikili planda şimdye kadar Türk Eximbank kredisi, TİKA ve diğer kuruluşlarımızın yardımları dahil, toplamda yaklaşık 93 milyon dolar tutarında mali destek ve karşılıksız yardımda bulunulmuştur. TİKA, 1995-2018 yılları arasında Tacikistan’a yaklaşık 21 milyon dolar tutarında resmi kalkınma yardımı yapmıştır.

4.2.4. İki Ülke Arasındaki Ticarete Yaşanan Sorunlar

Türkiye’nin Tacikistan ile olan ekonomik ve ticari ilişkileri diğer Orta Asya ülkelerine nazaran oldukça kısıtlı bir seviyede kalmıştır. Bunun en büyük sebebi bu ülkenin yaşamış olduğu iç savaş ve halen oldukça yüksek olan siyasi risktir. Bunun yanı sıra ülkenin coğrafi konumu nedeniyle ulaşımın güç ve masraflı olması, bürokratik engeller ve bankacılık sisteminin yetersizliği ticari ve ekonomik ilişkilerin önündeki diğer engellerdir. Son dönemlerde ABD’nin “küresel terörle mücadele” kapsamında Orta Asya bölgesine verdiği önem ve bu bağlamda Tacikistan’a verdiği ekonomik destek nedeniyle Tacikistan, yatırım ve ticaret için daha elverişli koşullar sunmaya başlamıştır. Bununla birlikte Rusya’nın da ekonomik açıdan Tacikistan’a verdiği önem artmaktadır. Türkiye-Tacikistan ilişkilerinde bugün gelinen nokta değerlendirildiğinde, ilerleme olduğu, fakat bu ilerlemenin henüz istenen düzeyde gerçekleşmediği sonucuna varmak mümkündür.

İkili İlişkilerde Karşılaşılan Başlıca Sorunlar:

Tacikistan, halen makroekonomik istikrarın sağlanması ve özel sektörün geliştirilmesi için gerekli altyapıyı oluşturmak için çalışmakta ve bu çalışmalarının sonuçlarını da almaktadır. Son 2-3 yıllık dönem içerisinde istikrar yönünde büyük adımlar atılmıştır. Pazar ekonomisine geçiş, özelleştirme, anayasal reformlar konularında gelişmeler sağlanmakta ve yatırım ortamı iyileştirilmektedir. Ancak yine de gelinmiş olan noktanın yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir.

Finansman konusu, Tacikistan'da gerçekleştirilecek olan projeler için önemli bir sıkıntı yaratmaktadır. Ülkenin mali imkanları yetersizdir. Uluslararası finansman kuruluşları ve kalkınma bankaları ise ülkenin borç koşulları nedeniyle büyük projelere finansman sağlama imkanına sahip değildir. IMF'nin sınırlaması nedeniyle hükümet, projelere devlet garantisi verememektedir. Türkiye ile Tacikistan arasındaki ticaret son dönemlerde artış göstermekteyse de iki ülke arasındaki taşımacılık imkanları yetersiz kalmaktadır.

Türkiye ile Tacikistan arasındaki taşımacılık, üçüncü ülkeler üzerinden yapıldığından transit ülkelerde yaşanan sorunlar ticareti olumsuz yönde etkilemektedir. Nakliye araçlarının teknik bakımı ve onarımı konusunda işletmelere ihtiyaç vardır.

Organik yakıtlar bakımından zengin bir ülke olmayan Tacikistan'da enerji konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır.

4.2.5. İş Birliği İmkanları

Tacikistan'ın altyapı konusunda büyük eksiklikleri bulunmaktadır. Karayolları ve demiryollarının modernize edilmesi ve yeni hatların açılması sayesinde ülke içinde ulaşım kolaylaşacak ve bu durum ticareti de olumlu yönde etkileyecektir.

Tacikistan, otel ve konferans salonu sıkıntısı çekmektedir. Bu alanda Orta Asya'da önemli işlere imza atmış olan Türk firmaları daha aktif olabilirler. Özellikle başkent Duşanbe'de batı standartlarına uygun oteller ve konferans/kongre salonları yapılması gerekmektedir.

Topraklarının yüzde 93'ü dağlık arazi olan Tacikistan, kış turizmi açısından çok elverişlidir. Özellikle Pamir Dağları'nda inşa edilecek turistik tesislerle turizm geliştirilebilir.

Duşanbe zengin su kaynaklarına sahip olsa da altyapı yetersizliği nedeniyle nehir suları doğrudan musluklara verilmektedir. Bu nedenle ülkede su arıtma sistemlerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Diğer Orta Asya ülkelerinin aksine zengin su kaynakları bulunan Tacikistan'da hidroenerji konusunda projeler mevcuttur. Bu projelere Türk firmaları dahil olabilirler.

100 kişiye sadece 3.6 telefon hattının düştüğü Tacikistan'da telekomünikasyon alanında önemli iş imkanları mevcuttur. Tacikistan'da internet altyapısının geliştirilmesi de ülkenin ekonomik anlamda küresel entegrasyonuna yardımcı olacaktır. Ayrıca havaalanları için de haberleşme ve navigasyon sistemlerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Tacikistan'da özelleştirme kapsamında satılacak bazı tesisler Türk firmalarının ilgisini çekmektedir. Özelleştirme sürecinin hızlandırılması ile birlikte Türk firmalarının özellikle tekstil, iplik üretimi gibi sektörlerde yatırım yapabilecekleri düşünülmektedir.

Ekonomide en büyük paya sahip olan tarım sektöründe Tacikistan'ın tarım ürünlerinin işlenmesinde, paketlenmesinde ve ihracatında işbirliği mümkündür. Burada özellikle pamuk üretimi, et ve süt ürünlerinin işlenmesi, yeni tarımsal ürünlerin yetiştirilmesi gibi konularda ortak çalışmalar desteklenmelidir. Ayrıca

tarımsal ürünlerin yarıdan fazlası yeterli saklama ve işleme tesisleri olmadığı için kaybedildiğinden bu konuda da işbirliğine gidilebilir.

Madencilik sektöründe mevcut yatakların daha iyi değerlendirilmesi için yatırıma ihtiyaç duyulmaktadır. Ülkede halen işlenmemiş alüminyum, altın, gümüş, uranyum, çinko ve tungsten yatakları mevcuttur. Ayrıca Tacikistan'da işletilmeyen kömür yatakları da bulunmaktadır.

Türkiye ile Tacikistan arasında ulaştırma konusunda işbirliği yapılması, iki ülke arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri olumlu yönde etkileyecektir. Türkiye'ye tanınan 300 ücretsiz geçiş belgesi hakkının 500'e çıkartılması oldukça faydalı olmuştur. Bunun yanında ortak taşımacılık şirketlerinin kurulması da düşünülmektedir.

4.3. Dış Ticaret Politikası ve Uygulamaları

4.3.1. Dış Ticaret Mevzuatı

Tacikistan dış ticaret mevzuatı liberal bir görünüm sergilemektedir. Gümrük vergileri ortalaması %8,1'dir. Tacikistan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyesidir. Gümrük vergileri DTÖ ile uyumluluk sergilemektedir. Tarife dışı engeller ise, özellikle sağlık ve güvenlik alanlarındaki sertifika zorunluluğu ve söz konusu sertifikanın temininde yaşanan güçlüklerdir.

4.3.2. Gümrük Vergileri

Tacikistan, 2013 yılında Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyesi olmuş ve gümrük mevzuatı ile kodlama sistemini DTÖ ile uyumlu hale getirmiştir. Ülkede uygulanan gümrük vergileri %0-30 arasında değişmektedir.

Öte yandan, gümrük vergilerinin yüksek olması nedeniyle Tacikistan'a yapılan ihracatta "çifte fatura düzenlenmesi" hususu ile karşılaşmakta olup Tacikistan Gümrük İdaresi söz konusu uygulamanın neden olduğu vergi kaybını azaltmak için referans fiyat uygulamasına başvurmuştur. Bu kapsamda, Gümrük Komitesi tarafından GTİP ve ülke bazında hazırlanan referans fiyatlar esas alınmakta olup, ithal edilen malın beyanname veya fatura değerinin referans fiyattan az olması durumunda belirlenmiş referans fiyatlar üzerinden vergilendirme yapılmaktadır.

Tacikistan'ın BDT (Rusya, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Beyaz Rusya ve Ermenistan) ile olan STA uyarınca anılan ülkelere yapılan ithalat gümrük vergisinden muaftır.

4.3.3. İç Vergiler ve Oranları

Vergi mevzuatının yerine getirilmesi ve uygulanması, bütçeye vergilerin tam ve zamanında akışı hususunda vergi mekanizmasının oluşturulması, vergilendirme konusunda yasa ve yasa hükmünde mevzuatın hazırlanması ve bunun dışında diğer ülkeler ile vergi anlaşmaları yapılması, vergi mevzuatının değişikliği ve yenilenmesi durumunda mükellefleri bilgilendirmek ve mükellef hakları konusunda aydınlatmak Vergi Komitesinin ana faaliyet alanlarındandır.

Vergi düzenlemeleri Vergi Kanunu kapsamında yapılmıştır. Ülkede, sahip olunan mülk, gelir, kar, mal ve hizmet dağıtımına ilişkin ticari işlemler, teslim edilen mal ve hizmetlerin değerleri ve ithal edilen mallar

vergilendirmeye tabidir. Vergi mevzuatında, genel vergilendirmenin yanı sıra, özel vergi rejimleri ve tercihli vergi rejimleri de oluşturulmuştur.

Özel vergi rejimleri;

1. Patent veya sertifikaya dayalı girişimcilik faaliyetinde bulunan kişilerin vergilendirilme rejimi
2. Küçük işletmeler için basitleştirilmiş vergi rejimi
3. Tarım ürünü üreticileri için basitleştirilmiş vergi rejimi,
4. Kumar işletmeleri için özel vergi rejimidir.

Tercihli vergi rejimleri ise;

1. Hidro-enerji tesislerinin inşasına,
2. Pamuk ipliği işleme alanındaki yeni işletmelere,
3. Ortak üretim anlaşmalarına
4. Serbest ekonomik bölgelere ilişkin olarak düzenlenmiştir.

Yabancı sermayeli şirketler %15, yerel şirketler %25 oranında ulusal düzeyde kurumsal gelir vergisine tabidir. İthalatta ve iç tüketimde Katma Değer Vergisi %18 olarak uygulanmaktadır. Tacikistan'da 22 farklı vergi türü bulunmakta olup, ulusal ve yerel düzeyde ön plana çıkan vergi türleri aşağıda yer almaktadır:

Ulusal Düzeyde Vergiler

- 1- Kurumsal gelir vergisi
- 2- Kişisel gelir vergisi
- 3- Katma değer vergisi
- 4- Tüketim vergisi
- 5- Sosyal vergi ve primler
- 6- Doğal kaynak vergileri
- 7- Pamuk ipliği ve birincil alüminyum satış vergisi

Yerel Düzeyde Vergiler

- 1- Araç vergisi
- 2- Gayrimenkul vergisi

Tacikistan'da yerleşik kişilerin yanı sıra, ülkede yerleşik olmayan ama daimi işyeri statüsünde bulunan işletmeler de vergilendirilmektedir. Yerleşik olmayanların ülkede girişimcilik faaliyetinde bulunduğu sabit mekân yabancıların daimi işyeri olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda temel olarak; (1) imalat, işleme, kaplama, paketleme ve mal dağıtım faaliyetlerine ilişkin yerler, (2) şube, ofis, bölüm, temsilcilik, büro, müdürlük, acente, fabrika, dükkân, depo gibi yönetim yerleri daimi işyeri olarak kabul edilmektedir.

Mükelleflerin vergi otoritelerine kayıt yaptırma zorunluluğu bulunmaktadır. Vergi kaydının, devlet kaydının yapıldığı tarihten sonra en geç 30 takvim gününde yapılması gerekmektedir. Vergi otoritesi başvuruyu 10 takvim günü içinde sonuçlandırmak ve kayıt sertifikasını mükellefe vermek zorundadır. Bu işlemlerin sonucunda mükellefe vergi kimlik numarası (TIN) verilir. Ülkede vergiler ulusal para birimi olan Somoni ile ödenmek zorundadır.

4.3.4. Ürün Standartları ile İlgili Uygulamalar

Tacikistan'da standardizasyon ve belgelendirme ile ilgili yetkili tek kurum Tacikistan Standardizasyon, Metroloji, Sertifikasyon ve Ticari Denetleme Kurumu (TAJIKSTANDART)'dır. Tüm analizler TAJIKSTANDART laboratuvarlarında test edilmekte ve TJCT (Tacik Standard) uygunluk sertifikasıyla belgelendirilmektedir.

4.3.5.Teknik Engeller

Teknik ticari engeller özellikle alkol ve tütün mamulü ithalatındaki kota sınırlamalarının yanı sıra insan sağlığı, hayvan sağlığı, bitki sağlığı ve çevre güvenliğini kapsamakta olan DTÖ kuralları ve Uluslararası Standartlar çerçevesinde uygulanmaktadır. Alkol ve tütün ithalatı kota ile sınırlandırılmaktadır. Tarife dışı engeller sağlık, güvenlik ve gizlilik sebepleriyle mal belgelendirilmesinde uygulanmaktadır. Tacikistan Sovyetler'den kalan zorunlu standartları muhafaza etmeye çalışmıştır. Yeterli donatılmış laboratuvar, eğitilmiş personel eksikliği ve şeffaf fiyatlandırma ve düzenlemelerin mevcut olmayışı zorunlu belgelerin teminini güçleştirmektedir.

5. PAZAR DURUMU

5.1. Ülkenin Güçlü ve Zayıf Yönleri İle Fırsatlar ve Tehditler

Güçlü Yanları

- ♣ Ülkenin Çin gibi stratejik bir ülke ile uzun bir sınır hattı olması nedeniyle dünya pazarının ilgi odaklarından biri olması.
- ♣ Yeraltı kaynakları bakımından, özellikle çok stratejik madde olan uranyum bakımından çok zengin oluşu

Zayıf Yönleri

- ♣ Yeni kurulmuş bir devlet olmasının verdiği handikapların olması.
- ♣ Millî kimlik noktasında bir yandan Rusya'nın etkisini kırmaya çalışırken diğer taraftan kadim Pers medeniyetinin tek varisi olduğunu iddia eden İran ile mücadele etmek zorunda kalması.

Fırsatlar

- ♣ Gerek bulunduğu hassas jeopolitik konum gerekse de Türkiye ile sahip olduğu ortak tarihî ve kültürel bağlar sebebiyle Türkiye açısından önemli bir yere sahip oluşu.
- ♣ Ülkede özelleştirme sürecinin hızlandırılması ile birlikte Türk firmalarına bazı alanlarda yatırım imkanı sağlaması (özellikle tekstil, iplik üretimi gibi sektörlerde)
- ♣ Ekonomide en büyük paya sahip olan tarım sektöründe Tacikistan'ın tarım ürünlerinin işlenmesinde, paketlenmesinde ve ihracatında ülkemizle işbirliği imkanı olması.
- ♣ Hidroenerji, telekomünikasyon ve ulaştırma alanlarında da ülkemizle işbirliği imkanlarının olması.

Tehditler

- ♣ Ülkenin henüz siyasi ve ekonomik istikrara tam olarak kavuşamaması.
- ♣ Ülkenin coğrafi konumu nedeniyle ulaşımın güç ve masraflı olması, bürokratik engeller, bankacılık sisteminin yetersizliği ve ticari ve ekonomik ilişkilerin önündeki diğer engeller

5.2. Dağıtım Kanalları

Tacikistan'da ticari malların temini ve ulaştırması büyük oranda büyük çaplı distribütör ve toptancılar aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Distribütör ve toptancılar yoğun olarak Başkent Duşanbe ve Sughd Bölgesi Hocend şehrinde faaliyet göstermektedir.

5.3. Tüketici Tercihleri

Nihai tüketici olan Tacik halkı arasında Türk malı ve imajı iyi sergilenmekte olup, diğer ülke mallarına göre kalite bakımından ilk tercih olarak algılanmaktadır. Ancak, gelir düzeyi düşük olan Tacik halkının bazen daha ucuz malları tercih ettiği de bilinmektedir. Rus televizyon kanallarının tüketici tercihlerindeki reklam etkisi hala devam etmekle beraber geçmişe göre azalmaktadır. Görsel, billboard, reklam panolarında sergilenen ünlü marka ve firmaların yayınları Tacik tüketici algısını son zamanlarda değiştirmektedir.

Tacikistan'da en yaygın kullanılan satış teknikleri arasında doğrudan pazarlama, ağızdan ağıza pazarlama ve dijital pazarlama teknikleridir.

5.4.Ambalaj, Paketleme ve Etiketleme

Etiketleme kuralları malın niteliğine göre çeşitlilik göstermektedir. Fiiliyatta etiketlerin Rusça olmasına rağmen, yasal olarak tüm etiketler Tacikçe olmak zorundadır. Etiketle ürünü adı, üretici bilgileri, menşe ülke ve bazı durumlarda kullanma koşullarının belirtilmesi gerekmektedir. Ürünlerin etiketlenmesi Tacik ithalatçının sorumluluğundadır.

5.5. Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları

Fikri ve sınai mülkiyet hakları Tacikistan Cumhuriyeti Anayasası'nın 40. maddesi ve ilgili diğer kanunlar uyarınca koruma altındadır. Fikri ve sınai mülkiyet haklarına ilişkin yetkili kurum Tacikistan Ekonomik Kalkınma ve Ticaret Bakanlığı nezdindeki "Ulusal Patent ve Bilgi Merkezi"dir. Bu kuruma başvurular Kurumca yetkilendirilmiş patent müşavirleri aracılığı ile gerçekleştirilmektedir.

5.6. İş Adamlarının Pazarda Dikkat Etmesi Gereken Hususlar

İş Kültürü

İş kültürü konusunda e-posta haberleşme yaygın değildir, mesaj karar vericiye ulaşmayabilir veya cevap alınmayabilir. Ayrıca, firma yetkilisi tek karar vericidir, firma çalışanlarının soruları dahi cevaplama yetkisi ya da konu hakkında bilgisi bulunmamaktadır. Çoğu zaman iş yapma konusunda ikili ilişkiler, tanıdıklar aracılığı veya güven çerçevesinde oluşmaktadır. Bu nedenle sözleşme imzalama gibi resmi enstrümanlar kullanılmamaktadır.

Para Kullanımı

Ülkede genel olarak kâğıt para yaygın kullanılmaktadır. Çek kullanımı resmi kurum ve şirketler arasında bankalar vasıtasıyla yapılmakta olup, kredi kartı kullanımı yaygın olmamakla birlikte belli mekânlarda genelde müşterisi fazla olan süpermarket, alışveriş merkezleri ve mağaza zincirleri bulunan firmalar tarafından kabul edilmektedir.

Pasaport ve Ülkeye Geçici Giriş Vizesi Uygulaması

Tacikistan vizesi, Tacikistan Dışişleri Bakanlığı Konsolosluk Genel Müdürlüğü'nün (www.evisa.tj) web sitesi üzerinden elektronik ortamda veya yurt dışında bulunan Tacikistan Büyükelçilikleri ve Konsoloslukları tarafından verilmektedir.

Vizeler

Umuma mahsus pasaport hamili vatandaşlarımız, Tacikistan'a gerçekleştirecekleri seyahatlerde vizeye tabidirler.

Vatandaşlarımız, Tacikistan'a gerçekleştirecekleri turistik amaçlı seyahatlerinden önce www.evisa.tj internet adresinden elektronik vizelerini (e-vize) alabilmektedir. Başvuru onay sürelerinde oluşabilecek olası gecikmeler dikkate alınarak, seyahatten en az 10 gün öncesinde e-vize başvurusunun yapılması tavsiye edilmektedir.

Turistik amaçlı olmayan seyahatler öncesinde ise vatandaşlarımızın, www.visa.gov.tj internet adresinden başvurularını yaparak, Tacikistan'ın ilgili temsilciliklerinden seyahat tipine uygun vizelerini almaları gerekmektedir.

Öte yandan, Türk vatandaşları Duşanbe Uluslararası Hava Hudut Kapısında da varış esnasında vize alabilmektedirler. Bu uygulama, Tacikistan'ın diğer hava ve/veya kara hudut kapılarında bulunmamaktadır. Diplomatik Pasaport hamilleri vizeden muaftır. Tacikistan'a akredite diplomatik, konsolosluk veya uluslararası örgütler nezdindeki temsilciliklere atanan Hizmet ve Hususi Pasaport hamilleri, görevleri müddetince vizeden muaftır.

Tacikistan'a görevle atanmayan, Hizmet ve Hususi Pasaport hamilleri, Tacikistan'a yapacakları turizm amaçlı seyahatleri veya transit geçişlerinde, toplam ikamet süresi, ilk giriş tarihinden itibaren geçerli olacak şekilde, altı ay içerisinde 60 günü geçmemek kaydıyla vizeden muaftır.

Tacikistan'da çalışma izni ücreti, çalışma vizesi dahil, 300 ila 400 ABD Doları arasında değişmektedir.

5.7. Covid-19 İle İlgili Gelişmeler

Tacikistan, halihazırda resmi Covid-19 vakası açıklanmayan sayılı ülkelerden bir tanesidir. Ancak, bu zamana kadar 7.000'in üzerinde yerli ve yabancı tedbir amaçlı karantina altına alınmıştır. Bununla birlikte, hayat normal akışında devam etmektedir. Taşımacılık hariç, uluslararası giriş-çıkışlar kapatılmıştır. Mart ayı başında yaşanan panik nedeniyle gıda fiyatlarındaki ani artışa karşı hükümet önlem almıştır. Dış transferlere (Rusya) olan bağlılığın yüksek olması (GSYİH'nin %30-40'ı) ve salgına bağlı petrol fiyatlarındaki düşüş nedeniyle üretim, tüketim, talep, yatırım ve ithalatta azalma, işsizlik artışı, turizm sektöründe daralma beklenmektedir. Son 1 ayda gıda fiyatları ve döviz kurları ortalama %10'un üzerinde artmıştır. Mevcut durumda en büyük problem karayolu taşımacılığında yaşanan zorluklardır.

Koronavirüs pandemisi nedeniyle Tacikistan'ın tüm sınır geçiş noktalarındaki Gıda Güvenliği Kontrol Merkezlerine ithal edilmekte olan tüm gıda ürünlerinin ciddi denetlenmesi talimatı verilmiştir. 10 Şubat 2020'den itibaren Tacikistan'a Çin'den gelen meyve ve bazı gıda mamullerinin girişine izin verilmemekte ve gelen ürünler geri gönderilmektedir. Türkmenistan'ın Tacikistan'a yönelik de-facto ambargosu nedeniyle İran, Türkmenistan, Özbekistan güzergahı halihazırda kullanılamamaktadır. Özbekistan ve Kazakistan tarafından yolun tırlara kapanması durumunda Gürcistan, Rusya, Kazakistan, Özbekistan güzergahının da kullanılamaması durumunda, Türkiye'den Tacikistan'a tır gelmesi mümkün olmayacaktır. Çin, İran, Irak, İtalya, Güney Kore'ye seyahat yasağı bulunmaktadır. 16 Mart 2020 tarihi itibarıyla

Özbekistan ve Kazakistan tarafından diğerk ülkelerden karayolu girişleri durdurulmuştur. Yük taşımacılığına mahsus girişlerde engel olmamakla birlikte tır şoförlerine ülke girişlerinde sağlık taraması yapılması kararı alınmıştır. Önümüzdeki dönemde tır geçişlerine yönelik Özbekistan ve Kazakistan tarafından getirilecek herhangi bir kısıtlama durumunda Türk mallarının karayolu ile Tacikistan'a ulaşması mümkün olmayacaktır. Çin, İnan, Irak, İtalya, Güney Kore'ye uçuş yasağı bulunmaktadır. Özbekistan, Kazakistan'dan Tacikistan'a uçuş yasaklanmıştır. Salgının devam etmesi halinde Çin'den yapılan ithalatlarda ciddi azalma yaşanacağı düşünülmektedir.